

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СТІЙКОСТІ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто дефініції стійкості та розвитку підприємства, і доведено, що конкурентоспроможність є їх чинником. Досліджено підходи до оцінки стійкості розвитку з урахуванням конкурентоспроможності суб'єкту господарювання та методи оцінювання рівня розвитку підприємства, спираючись на сукупність таких показників, як конкурентоспроможність, фаза розвитку підприємства, інтегральний показник розвитку тощо.

Ключові слова: стійкість підприємства, стійкість розвитку, конкурентоспроможність, оцінка рівня стійкості розвитку підприємства.

O. F. YAREMENKO
Khmelnytsky National University

COMPETITIVENESS AS A PREREQUISITE FOR SUSTAINABILITY

In the article the definition of sustainability and development of the company and proved that their competitiveness is a factor. Studied approaches to assessing sustainability considering the competitiveness of the entity and methods of evaluation of enterprise development, based on a set of indicators such as competitiveness, enterprise development phase, an integral indicator of others. Given the properties of competitiveness entity, we believe that reliable estimates of sustainability now based on evaluation of its competitiveness for strategic and operational level that will characterize the sustainability of the entity. However, reliable estimates of the level of sustainability of the enterprise should include integrated approach. The need to develop generalized evaluation method that would be devoid of flaws is challenging and requires further research.

Keywords: sustainability of the enterprise, sustainability, competitiveness, assessment of sustainability of the company.

Вступ

Зростання динамічності кон'юнктури національного та світового ринків, постійні зміни у законодавстві, швидкі темпи науково-технічного прогресу, підвищення рівня конкуренції у глобальних масштабах тощо підтверджують значну різноманітність та мінливість середовища, яке часто змінюється зовсім не на користь суб'єкта господарювання. Підприємства, що діють у таких умовах невизначеності і ризику, потрапляють у непередбачувані ситуації. Проте, мінливі конкурентні умови потребують від підприємств вчасного відповідного реагування на зміни. Тому сьогодні особливо актуальним є питання розробки та використання у практиці вітчизняних підприємств такого підходу, який би сприяв забезпеченню стійкого і максимально ефективного функціонування суб'єкта господарювання у поточний період часу, а також створити високий потенціал його розвитку на перспективу.

Аналіз питання стійкості промислового підприємства показав, що дослідження в цій області ведуться досить інтенсивно, проте увага дослідників переважно зосереджена на її фінансових аспектах. Хоча стійкість – комплексна категорія, що не може бути обмежена відображенням лише одного аспекту діяльності суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням питання економічної стійкості підприємств в умовах багатоваріантності та динамічності чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ займалися Ареф'єва, Афанасьєв, В. Беренс, Ю. Бріггем, Дж. К. Ван Хорн, О. Василенко, Д. Городинська, В. Иванов, А. Кузнецов, Фатхутдинов, Е. Хелферт, Н. Холт, Н. Шандова, В. Ячменьова та ін.

Невирішені складові загальної проблеми

Незважаючи на значну кількість робіт, які присвячені питанням формування засад стійкості суб'єкта господарювання, проте відсутність згадженості поглядів науковців щодо взаємовпливу стійкості та конкурентоспроможності підприємств та дослідження факторів та чинників, що їх забезпечують, зумовило актуальність цього дослідження.

Формулювання цілей статті

Протиріччя у взаємозв'язках стійкості та конкурентоспроможності підприємства обумовлюється неузгодженістю у цих дефініціях. Саме тому, метою статті є виявлення та обґрунтування взаємовпливу зазначених дефініцій.

Викладення основного матеріалу дослідження

Так, Василенко В. О. визначає економічну стійкість як спроможність системи зберігати свій робочий стан після досягнення запланованих результатів, навіть за наявності різних негативних впливів.

Сумін В. А. у своїх роботах подає таке визначення: «Економічна стійкість – це спроможність економічної системи, яка піддалася несприятливому відхиленню за межі її допустимого значення,

повернутися до стану рівноваги шляхом власних або позикових ресурсів, перепрофілювання виробництва тощо» [2].

Поряд з тим, Коваленко Н.В. [5] під економічною стійкістю підприємства пропонує розуміти спроможність виробничої економічної системи, яка піддалася несприятливому відхиленню за межі її допустимого значення, повернутися в рівноважний збалансований стан, що характеризується максимальним ступенем збігу економічних інтересів інституцій і разом з тим забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення й стійкого економічного зростання коштом власних або запозичених економічних ресурсів. Проте у ієрархії цілей, автор зазначає, що досягнення економічної стійкості є умовою забезпечення глобальної мети, що полягає у досягненні конкурентоспроможності підприємства.

Зважаючи на те, що головною метою будь-якого суб'єкта господарювання є отримання прибутку, що у свою чергу, сприятиме зростанню його ринкової вартості, а відтак стабільності розвитку підприємства, на нашу думку, саме підвищення конкурентоспроможності підприємства є передумовою його стабільності та забезпечує розвиток.

З врахуванням сучасних умов існування, на наш погляд, поняття стійкості найбільш повно може бути визначене в рамках теорії динамічних систем [11]. Під системою в цьому випадку варто розуміти впорядковану сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів, що утворюють єдине функціональне ціле, призначене для вирішення певних завдань (досягнення певних цілей). Відповідно до теорії динамічних систем, процес розвитку будь-якої системи може бути визначений векторним полем у фазовому просторі, кожна точка якого задає стан системи, що еволюціонує (реальний або можливий). Точка, у якій стан системи не змінюється із часом буде рівноважною. Стійкі стани рівноваги знаходяться у центрі фазових кривих (криві, утворені послідовними станами процесу). Якщо економічна система перебуває в стані стійкої рівноваги, то при збурюванні зовнішнього середовища, що порушують його, вона повертається до свого початкового стану через певний проміжок часу. Якщо збурення зовнішнього середовища буде занадто сильним, фазові криві системи можуть обумовити інший стан рівноваги.

Стійкість системи залежить від великої групи чинників. Втрата стабільності в загальному випадку може відбутися внаслідок зміни параметрів системи (біфуркації), через наявність зовнішніх впливів (зокрема, занадто значних або якісно несумісних із системою) або при порушенні зв'язків у системі, коли змінюється її структура (структурна нестійкість).

Таким чином, стійкість визначається як здатність системи зберегти свою якість в умовах середовища, що змінюється, і внутрішніх трансформацій (випадкових або навмисних). При цьому якість вимірюється з позицій цілей системи. Підтримка стійкості становить внутрішню мету економічної системи на відміну від зовнішньої, що характеризує взаємини із середовищем. Найбільш прийнятним визначенням стійкості є у дослідженнях Вільфредо Парето. На його думку, ефективність – це такий стан системи, за якого неможливо поліпшити становище хоча б однієї складової, не погіршуючи при цьому становища інших. Такий стан системи у науці набув назву оптимальність Паретто. Відзначимо, що це трактування досить точно відображає сутність такого стану економічної системи, як рівновага. Отже, система повинна бути організована так, щоб забезпечити власне виживання, стабільність у динамічному середовищі й одночасний розвиток, наближення до певної мети.

Серед учених та практиків, які досліджують проблему стійкості розвитку, переважає думка, що його рівень залежить від сфери діяльності підприємства і до основних чинників належать: якість задоволення споживчого попиту; ефективність функціонування господарської системи; ресурсний потенціал; узагальнюючі показники ефективності [4, 6, 9].

Однак чинники можуть впливати як на підвищення рівня розвитку підприємства, так і на його зниження. Чинник – це те, що сприяє перетворенню можливостей у реальність. Фактори окреслюють засоби і способи використання резервів розвитку підприємства. Але наявність самих чинників не є достатньою для забезпечення розвитку підприємства.

Результати вивчення та аналізу літературних джерел за проблемою оцінювання рівня розвитку підприємств [1, 3, 7.] дають можливість стверджувати, що сьогодні не існує єдиного підходу до вирішення цього питання. З огляду на це виникає необхідність формування методичних підходів щодо системного оцінювання рівня стійкого розвитку підприємства, зокрема, на засадах оцінювання конкурентоспроможності підприємства.

Враховуючи такі властивості цього показника, як, по-перше, порівняльний характер, тобто конкурентоспроможність не є властивістю, притаманною конкретному об'єкту, не впливає з його внутрішніх властивостей, а визначається тільки на умовах порівняння цього об'єкту з іншими. Виходячи з цього, можна стверджувати, що конкурентоспроможність підприємств можна оцінити шляхом порівняння найважливіших показників їх діяльності. Результатом цього порівняння буде визначення рівня конкурентоспроможності. По-друге, часовий характер (динамічність). Досягнутий певним чином рівень конкурентоспроможності підприємства не може розглядатися як довгострокова характеристика його ринкової позиції незалежно від ефективності його діяльності. Дії інших суб'єктів господарювання, активність їх конкурентних стратегій можуть призвести до втрати досягнутої позиції і зниження рівня

конкурентоспроможності. Саме тому вважаємо, що оцінити рівень розвитку підприємства можна за показниками конкурентоспроможності.

У науковій літературі викладено ряд способів формалізації оцінки конкурентоспроможності підприємства для стратегічного і оперативного рівня, що дозволяють охарактеризувати стійкість розвитку суб'єкту господарювання. Їх можна умовно виділити три методичні підходи: оцінювання конкурентоспроможності підприємства (продукції) за величиною комплексного показника конкурентоспроможності конкретних товарів на конкретних ринках на основі середніх і відносних величин; оцінювання конкурентоспроможності підприємства (продукції) за величиною комплексного показника на основі поєднання показника конкурентоспроможності товарів і показників ефективності організаційно-економічного механізму управління підприємством; оцінювання конкурентоспроможності підприємства (продукції) за інтуїтивними характеристиками конкурентного статусу на основі прикладних моделей [7, с. 83].

Більш обґрунтований, на наш погляд, підхід представлений у [10]. Авторами пропонується оцінювання рівня розвитку, спираючись на сукупність таких показників, як конкурентоспроможність, фаза розвитку підприємства, інтегральний показник розвитку, ступінь реалізації потенціалу.

Різноманіття методів оцінювання конкурентоспроможності підприємств можна розподілити на методи, які ґрунтуються на аналізі порівняльних переваг; методи, що ґрунтуються на теорії рівноваги підприємства та галузі; методи, побудовані на основі теорії ефективної конкуренції; методи, що ґрунтуються на теорії якості товару; матричні методи оцінювання конкурентоспроможності; інтегральний метод оцінки конкурентоспроможності; методи, засновані на засадах теорії мультиплікатора; метод визначення позиції в конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу підприємств та методи, що ґрунтуються на порівнянні з еталоном

Оцінювання рівня розвитку підприємства за фазою розвитку підприємства. Як зазначається у [8, с. 105], фазу життєвого циклу підприємства, а відповідно й фазу його розвитку можна визначити за допомогою показника конкурентного статусу підприємства, під яким розуміють порівняльну характеристику стосовно основних конкурентів, внутрішнього потенціалу, конкурентної позиції в окремих сегментах ринку і спроможності підприємства протистояти впливу чинників зовнішнього середовища.

Конкурентний статус підприємства оцінюють за допомогою матричного методу. Із групи підприємств, що досліджуються, визначають середні значення за показниками, які комплексно оцінюють конкурентну позицію, конкурентоспроможність і конкурентну стійкість підприємства. Потім підприємства розподіляють на дві групи: перша група – це ті підприємства, значення показників яких вищі за середні; друга група – нижчі за середні. Підприємствам, які мають значення за усіма трьома показниками вищі за середнє, присвоюється значення 1, а нижчі за середнє – 0.

Для одержання інтегральної якісної оцінки рівня розвитку підприємства автори моделі Хофера-Шендела [2] пропонують використовувати такі власні кількісні та якісні показники: відносну частку ринку; зростання частки ринку; охоплення системою розподілу; ефективність системи розподілу; різноманітність асортименту виробів; виробничі потужності та розташування; ефективність виробництва; криву досвіду; сировину для промисловості; кількість продукту; наукові дослідження і розробки; перевагу основного розрахунку; конкурентоспроможність цін; ефективність рекламних заходів; вертикальну інтеграцію; репутацію.

Оцінювання рівня розвитку підприємства як ступеня реалізації потенціалу (міри відповідності між складовими потенціалу) полягає у визначенні рівня потенціалу, яким володіє підприємство. Це оцінювання зводиться до того, щоб визначити потенціал кожної складової підприємства, де рівень розвитку підприємства дорівнюватиме ступеню реалізації певної складової потенціалу підприємства, а саме – його найнижчому показнику, оскільки низьке значення окремого складового потенціалу не є компенсованим вищим значенням іншого складового потенціалу. На відміну від інших методів, окреслений підхід дає змогу оцінити рівень можливостей розвитку підприємства та виявити можливість збалансованого розвитку.

Такий підхід в комплексі дає можливість оцінити стійкість підприємства не лиш на певний момент часу, але й на перспективу, оскільки у ньому враховується не лише існуючі можливості, але й потенціал та стадія розвитку суб'єкту господарювання. Проте, наведений метод має й ряд недоліків, серед яких надання лише загальних результатів стану стійкості розвитку підприємств, динаміка якісних характеристик інтегрального показника розвитку за визначений проміжок часу не завжди може дати об'єктивну оцінку його зміни, оскільки не показує спрямованості плину процесу в бік погіршення або поліпшення, не охоплює усіх параметрів під час оцінювання рівня розвитку тощо.

Висновки. Отже, як свідчать проведенні дослідження, стійкість підприємства передбачає не лише стабільність, але й розвиток. Зважаючи на властивості конкурентоспроможності суб'єкту господарювання, вважаємо що достовірне визначення рівня стійкості розвитку підприємства можливе на основі оцінки рівня його конкурентоспроможності для стратегічного і оперативного рівня, що дозволять охарактеризувати стійкість розвитку суб'єкту господарювання. Проте достовірне визначення рівня стійкості розвитку підприємства повинен передбачати комплексність підходу. Необхідність розроблення узагальненого методу оцінювання, що був би позбавлений недоліків є складним завданням і потребує подальших досліджень.

Література

1. Башнянін Г.І. Про періодичну матрицю економічних систем / Г.І. Башнянін. – Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2003. – 116 с.
2. Ефремов Л.И. Стратегия бизнеса. Концепции и методы планирования / Л.И.Ефремов. – М. : Финпресс, 1998. – 334 с.
3. Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия / Ю.Б. Иванов. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2004. – 256 с.
4. Каплина О. Оценка конкурентоспособности предприятия на основе процессного подхода / О. Каплина// Маркетинг. – 2005. – № 4(83). – С. 24–38.
5. Коваленко Н.В. Вплив підвищення економічної стійкості промислових підприємств на їх конкурентоспроможність в умовах економічної кризи / Н.В. Коваленко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2(6).
6. Лифшиц И.М. Теория и практика оценки конкурентоспособности товаров и услуг / И.М. Лившиц. – М. : Юрайт-М, 2001. – 224 с.
7. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : моногр. / В.А. Павлова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.
8. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : моногр. / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим. – Харків : Вид. Дім “ІНЖЕК”, 2003. – 328 с.
9. Рябов В.И. Качество – важнейший фактор конкурентоспособности / В.И. Рябов // ЭКО: Всерос. экон. журн. – 2003. – № 4. – С. 153–156.
10. Самуляк В.Ю. Оцінювання рівня розвитку підприємств / В.Ю. Самуляк, Р.В. Фещур // Логістика: Вісник НУ «Львівська політехніка» – Л. : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2008. – № 633. – С. 627–636.
11. Усов А.В. Моделирование систем с распределенными параметрами : моногр. / А.В. Усов, А.Н. Дубов, Д.В. Дмитришин. – Одесса: Астропринт, 2002. – 664 с.

References

1. Bashnianin H.I. Pro periodychnu matrytsiu ekonomichnykh system. / H.I. Bashnianin – Lviv: Vyd-vo Lvivskoi komertsiinoi akademii, 2003. – 116 s.
2. Efremov L.Y. Stratehiya byznesa. Kontseptsyy y metody planirovaniya. / L.Y.Efremov. – M.: Fynpress, 1998. – 334 s.
3. Yvanov Yu.B. Konkurentosposobnost predpriyatiya: otsenka, dyahnostyka, stratehiya. / Yu.B. Yvanov. – Kharkov: Yzd. KhNEU, 2004. – 256 s.
4. Kaplyna O. Otsenka konkurentosposobnosti predpriyatiya na osnove protsessnoho podkhoda / O. Kaplyna// Marketynh. – 2005. – № 4(83). – S. 24–38.
5. Kovalenko N.V. Vplyv pidvyshchennia ekonomichnoi stiikosti promyslovykh pidpriemstv na yikh konkurentospromozhnist v umovakh ekonomichnoi kryzy/ N.V. Kovalenko // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – 2010. - №2(6).
6. Lyfshyts Y.M. Teoryia y praktyka otsenky konkurentosposobnosti tovarov y usluh. / Y.M. Lyvshyts. – M.: Yurait-M, 2001. – 224 s.
7. Pavlova V.A. Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka ta stratehiia zabezpechennia: Monohr. / V.A. Pavlova. – D.: Vyd-vo DUEP, 2006. – 276 s.
8. Ponomarenko V.S. Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy: Monohr. / V.S. Ponomarenko, O.M. Trydid, M.O. Kyzym. – Kharkiv: Vyd. Dim “INZhEK”, 2003. – 328 s.
9. Riabov V.Y. Kachestvo – vazhneishyi faktor konkurentosposobnosti / V.Y. Riabov // EKO: Vseros. ekon. zhurn. – 2003. – № 4. – S. 153–156.
10. Samuliak V.Iu. Otsiniuvannia rivnia rozvytku pidpriemstv / V.Iu.Samuliak, R.V. Feshchur // Lohistyka: Visnyk NU «Lvivska politekhnikha» – L.: Vydavnytstvo NU «Lvivska politekhnikha», 2008. – №633. – S.627-636.
11. Usov A.V. Modelyrovanye system s raspredelennymy parametramy: Monohr. / A.V. Usov, A.N. Dubov, D.V. Dmytryshyn. — Odessa: Astroprynt, 2002. — 664 s.

Надійшла 13.08.2015; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.